

merken, met name de reglementering, vaak tot in onvoorstelbaar fijne finesses, was al meerdere eeuwen een opvallende karaktertrek van het georganiseerd helpen. Romein typeert deze eigenschap van onze 17de eeuwse vaders in verband met de liefdadigheid karakteristiek als "redderigheid" en wie wel eens studie gemaakt heeft van onze 17de en 18de eeuwse weeshuisreglementen of diaconieverordeningen moet volledig met hem instemmen.

Ook kennisname van de documenten van de 19de eeuwse filantropie kan in dit verband aanbevolen worden.

Het is dus niet zo dat de hulpbehoevendens eerst nu "gevallen" dreigen te worden. De bedeelde vanwege de overheid of de diaconie, die in de rij moest staan totdat hem van achter de groene tafel een bon of loodje uitgereikt werd waarmede hij een brood met het stempel "armen" erop kon verkrijgen was er niet minder kwalijk aan toe en was niet minder nummer dan de steunzoekende vele decennia later die achter het loket zijn lot moest afwachten en deze behandelingswijze behoort, althans theoretisch en deels ook praktisch gelukkig al weer tot het verleden.

Het is mijns inziens een simplificatie wanneer een voorstelling opgeroepen wordt van: vroeger geen bureaucratisch gevaar en thans wel. Waarbij ik deze term dan misschien wat onorthodox gebruik (uiteraard een hachelijke zaak in het gezelschap van sociologen!) namelijk als een proces dat telkens andere gestalten krijgt, zodat iedere maatschappij zijn eigen vormen van bureaucratie heeft en daarin zijn eigen wijze van bedreiging van de menselijkheid in het helpen.

Besluitend: het is dus niet zo dat er een "goede oude tijd" geweest is in het helpen. Wel is het zo dat veranderde humaniteitsopvattingen, een dieper psychologisch inzicht en een voortgaande complicering van het maatschappelijk leven ons thans voor geheel nieuwe opgaven stellen.

De Lage Landen bij de Zee I, Utrecht 1934, pag. 354.

Nederlandse sociologie van maand tot maand

VALKHOFF OVER DE GENESIS DER RECHTSSOCIOLOGIE

De Nederlandse rechtssociologische literatuur heeft geen grote omvang bereikt ondanks het feit, dat juristen en sociologen om strijd beweren, dat de rechtssociologie tot hun vakgebied behoort. Overigens is dit twistpunt niet de oorzaak van de schaarste aan publicaties. Veeleer moet deze elders gezocht worden, niet in het theoretische, doch in het praktische vlak. Wie rechtssociologische arbeid verrichten wil staat nu eenmaal voor de eis, dat hij zowel sociologisch als juridisch geschoold moet zijn en elke specialisering kost tijd. Zij houdt ook in, dat men gedwongen wordt andere vakwetenschappelijke arbeid geheel of gedeeltelijk te staken en niet ieder kan of wil dit offer brengen.

Tot de voortrekkers van de rechtssociologie in Nederland moet ongetwijfeld Prof. Mr. J. Valkhoff gerekend worden. Reeds zijn dissertatie "De Marxistische opvattingen over staat en recht" (1928) bevat veel rechtssociologisch materiaal en ook na zijn aanvaarding van het hoogleraarschap aan de faculteit der economische wetenschappen der S.U. heeft hij zich regelmatig over de verhouding tussen recht en maatschappij uitgelaten, daarbij uitgaand van modern-socialistische opvattingen onder vermindering derhalve van de eenzijdigheid van het orthodoxe marxisme, dat in het recht de reflex van economische relaties zag.

Valkhoff's jongste publicatie "*Rechtssociologische elementen in de Nederlandse Rechtswetenschap van de XIXde eeuw*" (H. D. Tjeenk Wilink, Haarlem 1955, 133 pag.) heeft betrekking op de 19de eeuw, een uitermate belangrijk tijdvak, waarin vele moderne rechtsbeschouwingen hun oorsprong hebben. Deze hoogleraar voelt zich tot deze eeuw agetrokken, getuige ook zijn studie "Een eeuw Rechtsontwikkeling. De vermaatschappelijking van het Nederlandse Privaatrecht sinds de codificatie (1838—1938)" en het onder zijn supervisie tot stand gekomen verzamelwerk "Grondwet en maatschappij in Nederland 1848—1948".

Een tijdvak van honderd jaren als object van studie heeft iets willekeurigs. Geestelijke stromingen laten zich niet door ronde getallen imponeren. Dit methodologisch bezwaar doet zich minder sterk gevoelen, wanneer als uitgangspunt het begin van een ontwikkeling wordt genomen (vergelijk hierboven 1838 en 1848) dan bij een tijdvak, dat met ronde jaartallen wordt aangegeven. Het ritme der historie is niet aritmetisch te analyseren.

Het jongste werk van de Amsterdamse hoogleraar levert in dezen zelf het bewijs. Het keurslijf der eeuw werd de schrijver soms te knellend. Wie zal het hem echter kwalijk nemen, als hij b.v. bij de bespreking der denkbeelden van Hamaker, de grondlegger der sociologische rechtsbeschouwing, de beperking, die hij zichzelf had opgelegd, toch een enkele maal niet in acht neemt en de lezer de 20ste eeuw invoert? Het is ook voor een zo sociologisch geïnteresseerd jurist als Valkhoff te verleidelijk; nauwelijks heeft hij na een brede behandeling van de voorgeschiedenis op het ontstaan hier te lande van de sociologie (de Bosch Kemper 1863) en van de rechtssociologie (Hamaker 1884) kunnen wijzen, of hij moet louter "om des tijds wille" afbreken.

Het blijft een merkwaardig verschijnsel, dat gezaghebbende juristen in de vorige eeuw zo sterk de invloed hebben ondergaan en de hulp hebben ingeroepen van de resultaten, waartoe de beoefenaars van andere wetenschappen (de natuurwetenschappen, de wetenschap der historie, de psychologie, de ethnologie e.a.) kwamen. Dit geldt min of meer voor geheel West-Europa en vooral voor Duitsland. De eenzijdige of wederzijdse beïnvloeding op het wetenschappelijk terrein is zoals bekend geen verschijnsel uitsluitend aan de 19de eeuw eigen, doch de bijzondere positie van dit tijdvak bestaat hierin, dat door een aanmerkelijke verbreding van het vlak der wetenschap tot dan toe onvermoede aspecten binnen de gezichtskring der juristen werden gebracht.

Nu moet men zich hiervan niet al te grootse voorstellingen maken.

Valkhoff wijst er op, dat althans de Nederlandse juristen in sterke mate door praktisch-wetenschappelijke arbeid in beslag genomen werden. Men kan in het werkje zelf de proef op de som nemen door het aantal rechtsgeleerden te tellen, dat aan de verschillende (rechts) scholen adhesie betuigde. Men komt dan telkens tot een paar namen en iemand als de Bosch Kemper heeft men dan meermalen genoteerd. En aan de keerzijde: Opzomer en Diephuis hebben samen volgens Paul Scholten de Nederlandse 19de eeuwse rechtswetenschap van het privaatrecht, ook in de laatste decennia, beheerst. Opzomer wordt in Valkhoff's publicatie tweemaal genoemd, niet als jurist, doch als filosoof. Diephuis, enkel jurist, zal men tevergeefs zoeken.

Er ligt in de breedvoerige titel van Valkhoff's studie een misleidend element. Het is niet "de" Nederlandse rechtswetenschap, die aan een onderzoek wordt onderworpen, doch in feite het burgerlijk privaatrecht en het staatsrecht. Andere onderdelen van de rechtswetenschap, die eveneens in de vorige eeuw een evolutie hebben meegemaakt (het strafrecht b.v.) blijven helaas onbesproken. Wanneer men, gegeven deze begrenzing beschikbare rechtsliteratuur uit de 19de eeuw raadpleegt, krijgt men de stellige indruk, dat Valkhoff's studie het stempel draagt van de nauwkeurigheid en volledigheid, die kenmerkend zijn voor de landmeter bij het kadaster. In ieder geval is hem de nonchalance vreemd van de pensionhouder, die in een gestencilde folder ten gerieve van eventuele cliëntèle een ruwe schets heeft doen opnemen, weergevende de weg van station naar pension.

Wel vraagt men zich af, waarom Johannes van der Linden niet vermeld is. Diens "Regtsgeleerd, Practicaal en Koopmans Handboek" (Amsteldam MDCCCVI) geeft als eerste het handelsrecht een aparte behandeling.

Het is niet dit enkele feit, maar vooral de wijze, waarop Van der Linden het recht van de koophandel uiteenzet, die hem een plaats had moeten bezorgen in Valkhoff's werk. Bij de beschrijving van dit recht neemt Van der Linden de maatschappij als uitgangspunt. Hij motiveert dit met een uitspraak van de Staten-Generaal der Zeven Verenigde Nederlanden uit 1645 over de belangrijkheid van scheepvaart, handel en "commercie". Hier is niet de dogmaticus aan het woord, maar de man, die een open oog heeft voor wat zich rondom hem afspeelt. Men leze er zijn breedvoerig betoog, midden in dit juridisch handboek, over het verval en de middelen tot herstel der koophandel en zeevaart maar op na evenals zijn beschrijving van de koophandel in Amsterdam, waarbij hij aan de verschillende beroepsgroepen enige aandacht besteedt.

Trouwens, op andere plaatsen geeft Van der Linden blijk te beseffen, dat het wettenrecht zich niet steeds in de maatschappij weet door te zetten. Als voorbeelden mogen hier genoemd worden zijn opmerkingen over "hoererie" en „concupinagie". Tenslotte pleit nog een andere omstandigheid er voor Van der Linden te noemen: zijn overwegende invloed op de taal van onze wetboeken bij de totstandkoming van onze codificatie 1838. Het ging hem hierbij om woorden "voor het publiek meer verstaanbaar". Hij zocht bewust aansluiting bij wat sommigen de "maatschappelijke werkelijkheid" noemen.

Van de opzet van zijn studie legt Valkhoff rekenschap af in het eerste hoofdstuk en het is opmerkelijk, dat hij daarin het begrip rechtssociologie niet duidelijk omlijnt. In de Sociologische Gids van april 1954 kan men zich oriënteren over des schrijvers opvattingen ter zake. Daar én in het hier besproken werk vindt men de uitspraak, dat de rechtssociologie een onderdeel der rechtswetenschap is. Met Sinzheimer staat Valkhoff hier tegenover velen, die de rechtssociologie tot de sociologie rekenen (Steinmetz, Bouman, Van Dijk e.a.). Deze studie over dat deel der historie, waarin èn sociologie èn rechtssociologie aan de wetenschap werden toegevoegd, is afkomstig van iemand, die zichzelf in 1948 uitdrukkelijk qualificeerde als jurist. Het is voortreffelijke pioniersarbeid geweest.

B. J. VAN BOLHUIS.

Venster op het buitenland

INDONESIE

Van 21 november tot 3 december j.l. werd te Bandung gehouden een "United Nations Seminar on Population Problems in Asia and the Far East". Als organisatoren traden op de Technical Assistance Administration, de Population Branch van de Ecosoc, en de Ecafe, terwijl de Int. Social Science Council door enige beurzen ook een aantal jongere demografen in de gelegenheid stelde het seminaar bij te wonen. Deelnemende landen waren Burma, Ceylon, India, Indonesië, Japan, Laos, Philippijnen, Singapore, Thailand en Vietnam. Ondergetekende was als "observer" voor Indonesië in staat gesteld het seminaar mee te maken.

Ten aanzien van dit seminaar gelden ten dele dezelfde opmerkingen als indertijd gemaakt werden naar aanleiding van het veel grotere bevolkingscongres in Rome. (Soc. Gids I, p. 174; Groenman in M. en M. 1954, p. 363-369). Ook hier stonden de discussies niet altijd op even hoog peil, en sprak soms teveel de stem van de regering en te weinig die van de individuele wetenschapsbeoefenaar. De afgrenzing van het begrip bevolkingsvraagstukken was weinig scherp, en omvatte mede methoden ter verlichting van de bevolkingsdruk, economische ontwikkeling, etc.

De bedoeling van het seminaar is waarschijnlijk geweest (hoewel dit nergens uitdrukkelijk verklaard werd) de autoriteiten in de diverse underdeveloped countries te wijzen op het belang van up-to-date cijfermateriaal, alsmede de methoden ter verkrijging hiervan. Van vele landen in dit gebied immers zijn geboorte, sterfte- en migratiecijfers nog slechts bij benadering bekend. Nu is inmiddels de volkstelling niet meer het enige middel om bepaalde trends op te sporen; goed opgezette steekproeven kunnen reeds veel aan het licht brengen, zijn minder kostbaar, terwijl registratie van tussentijdse veranderingen mogelijk is. Zo worden in diverse delen van India sinds 1951 roulerende Sample Surveys gehouden. (*Mahalanobis* en *Das Gupta*). Bijzondere vermelding verdient het werk dat in de staat